

GILLETTE वर्तनसंहिता

मालिकेबाहेरचा खंड

(संहितांमधील एक संहिता)

“शब्द सांगतात की माणसाला कोण व्हायचे आहे. वर्तन सांगते की तो इतका काळ कोण राहिला आहे की तेच तो बनला आहे.”

I. वर्तनसंहिता

माणसांच्या आयुष्यावर राज्य करणाऱ्या सर्व संहितांपैकी वर्तनसंहिता कदाचित सर्वात कमी पाहिली जाणारी आणि सर्वात जास्त उपस्थित असते. ती कायद्यांत लिहिलेली नसते. ती नियमावलीत दिसत नाही. ती शाळांत उघडपणे शिकवली जात नाही. आणि तरीही ती प्रत्येक व्यक्तीच्या अस्तित्वाच्या सुरुवातीपासून शेवटपर्यंत त्याच्या सोबत असते — निवडी, प्रतिक्रिया, आपुलकी, अंतरे, मौन, आणि चुकासुद्धा घडवत.

जगातील लोकांबद्दल बोलताना आपण संस्कृती, परंपरा, सवयी, श्रद्धा यांचे वर्णन करतो. व्यक्तीबद्दल बोलताना स्पष्टीकरण सहसा दोन मोठ्या खांबांवर सोपवले जाते: अनुवंशशास्त्र आणि शिक्षण. एका बाजूला जे वारशाने मिळते, दुसऱ्या बाजूला जे शिकले जाते. हे एक व्यवस्थित स्पष्टीकरण आहे, दिलासा देणारे, आणि अंशतः बरोबरही. पण खरे आयुष्य काहीतरी अधिक गुंतागुंतीचे दाखवते. एकाच कुटुंबात वाढलेली माणसे अगदी वेगवेगळे वर्तन विकसित करतात. दूरदूरच्या संस्कृतींतील व्यक्ती घटनांना आश्चर्यकारकपणे सारख्या पद्धतीने प्रतिसाद देतात. एकाच आईवडिलांनी शिकवलेले भाऊ विरुद्ध दिशांचे रस्ते धरतात, तर वेगवेगळ्या खंडांवर जन्मलेले अनोळखी लोक एकाच अंतर्गत तर्काचे वाटेकरी असल्यासारखे वाटतात.

म्हणजे काहीतरी सर्वात सोप्या वर्गीकरणांतून निसटते. त्यालाच मी वर्तनसंहिता म्हणतो. ती पहिल्या नजरेत दिसत नाही. ती डिझायनर सूटसारखी देखणी नसते, मिरवलेल्या संपत्तीसारखी दिखाऊ नसते, उच्चार किंवा भाषेसारखी ओळखता येणारी नसते. ती माणसाच्या चेहऱ्यावर कोणतीही दृश्य खूण सोडत नाही.

वर्तनसंहिता दुसरीकडे राहते. एखादा माणूस अडचणीला कसा सामोरा जातो त्यात. तो किती लवकर विश्वास टाकतो त्यात. सत्ता हातात आल्यावर तो ती कशी हाताळतो त्यात. वचन पाळायचे की

मोडायचे या निवडीत. वाट पाहण्याच्या क्षमतेत — किंवा अक्षमतेत.

दोन माणसे तेच शब्द बोलू शकतात आणि तोच हावभाव करू शकतात. तरीही त्यांना चालवणारी संहिता पूर्णपणे वेगळी असू शकते. दिसणारे वर्तन ही केवळ त्या घटनेची पृष्ठभूमी असते. आपण रोज जे पाहतो ती संहिता नसते, तर तिचा परिणाम असतो. वाऱ्यासारखे, जो कधीच थेट दिसत नाही पण झाडांच्या हालचालीतून स्वतःला उघड करतो, ही संहिता कृतींतून, पुनरावृत्तींतून आणि माणूस काळाच्या ओघात करत असलेल्या निवडींतून अंदाज लावू देते.

तिचे सर्वात मनोरंजक वैशिष्ट्य म्हणजे स्थिरता. मते बदलतात. विचारसरणी बदलतात. व्यवसाय बदलतात. सर्वात खोल धारणासुद्धा आयुष्यभरात सरकू शकतात. वर्तनसंहिता मात्र ओळखता येणारी रचना टिकवून ठेवण्याकडे झुकते. ती जुळवून घेऊ शकते, स्वतःला सुधारू शकते, परिपक्व होऊ शकते किंवा अधःपतित होऊ शकते, पण ती क्वचितच नाहीशी होते. म्हणूनच काही माणसे सगळे गमावल्यावरही विश्वासाह राहतात, तर काही जण काहीतरी मिळताच क्षणी अनपेक्षित होतात. म्हणूनच स्वभाव मुख्यतः दबावाखाली दिसतो, जेव्हा सामाजिक मुखवटे सैल होतात आणि अंतर्गत रचना ताबा घेते.

म्हणून वर्तनसंहिता पाहणे म्हणजे माणसाला त्याच्या शब्दांच्या अपवादात नव्हे, तर त्याच्या कृतींच्या सातत्यात पाहणे. शब्द आधीपासून तयार करता येतात. वर्तन, दीर्घकाळात, फारच कमी. म्हणूनच ही संहिता व्यक्ती, संघटना, समुदाय, आणि राष्ट्रेसुद्धा समजून घेण्यासाठीच्या सर्वात मौल्यवान नकाशांपैकी एक आहे. माणूस स्वतःला काय म्हणवून घेतो याचे ती वर्णन करत नाही, तर आयुष्य त्याची परीक्षा घेते तेव्हा तो काय बनण्याकडे झुकतो याचे वर्णन करते. आणि विचार व कृती यांच्यामध्ये अनेकदा तेच सगळे अंतर असते, जे हेतूला सत्यापासून वेगळे करते.

काही पावले मागे जा, आणि तुम्ही पहिल्या घरात परत येता — मुळाशी. अशा माणसांकडे ज्यांच्याकडे कोणतेही सिद्धांत नव्हते, ज्यांना मानसशास्त्र, समाजशास्त्र किंवा अनुवंशशास्त्र यांतले काहीच माहीत नव्हते. त्यांच्याकडे फक्त जगण्याची गरज होती. त्या आदिम जगात प्रतिक्रिया ही अजून सांस्कृतिक निवड किंवा वैयक्तिक हित नव्हती. ते स्वतः जीवनाला दिलेले उत्तर होते. वर्तनसंहिता कदाचित तिथूनच सुरू होते: निरीक्षणात, जुळवून घेण्यात, धोका, विश्वास, अंतर आणि आपलेपणा वाचण्याच्या क्षमतेत. माणसे स्वतःला समजावून सांगायला शिकण्याच्या खूप आधी, ती प्रतिक्रिया द्यायला शिकली होती. धर्म, राष्ट्रे, व्यवसाय आणि विचारसरणी यांच्या खूप आधी, जगाला वेगवेगळ्या पद्धतीने सामोऱ्या जाणाऱ्या व्यक्ती आधीच होत्या. काही जण कृती करण्यापूर्वी निरीक्षण करत; काही जण निरीक्षणापूर्वी कृती करत. काही जण युती बांधत; काहींना एकांत आवडे. काही जण अग्नी वाटून घेत; काही जण त्याचे रक्षण करत.

कदाचित वर्तनसंहिता नेमकी हीच आहे: एक खोल स्मृती, जी स्वतःचे नाव कधीही न लिहिता काळ ओलांडते. कपडे बदलतात, भाषा बदलतात, तंत्रज्ञान बदलते — पण माणसांच्या निवडींत काहीतरी एखाद्या प्राचीन, अदृश्य स्वाक्षरीसारखे परत परत येत राहते.

म्हणूनच मी नेहमी घोषणांकडे कमी आणि पुनरावृत्तींकडे जास्त पाहिले आहे. हेतूंकडे कमी आणि परिणामांकडे जास्त. माणसे तुम्हाला सांगतात की त्यांना कोण व्हायला आवडेल; त्यांचे वर्तन तुम्हाला सांगते की ते इतका काळ कोण राहिले आहेत की तेच ते बनले आहेत.

हा मानववंशशास्त्रीय निबंध नाही, वैद्यकीय ग्रंथ नाही, सामाजिक विश्लेषणही नाही. हा एका अशा माणसाचा दृष्टिकोन आहे जो माणसे, देश, व्यवसाय आणि आयुष्याचे ऋतू ओलांडून आला आहे, आणि ते काय जाहीर करतात यापेक्षा ते काय करतात याकडे पाहत आला आहे.

आणि म्हणूनच, जेव्हा तुमच्यापेक्षा वेगळी संहिता बाळगणारा कोणी तुमच्यासमोर येतो, तेव्हा तो काय बोलतो यामुळे तो तुमच्या मनावर ठसत नाही. तो कसा बोलतो यामुळे ठसतो. हावभाव आणि शब्द यांच्यातील त्या जवळजवळ न जाणवणाऱ्या अंतरामुळे. त्या सहजतेमुळे, जिची फार काळ नक्कल करता येत नाही. उत्तराच्या आधी येणाऱ्या त्या मौनामुळे. काळाच्या ओघात ओळखता येईपर्यंत पुन्हा पुन्हा होणाऱ्या त्या निवडीमुळे. आणि कदाचित, तुम्हाला एक कथा सांगितल्यानंतर, ऐकले जाण्यासाठी तो फक्त एक डॉलर मागतो — कारण त्याला माहीत असते की कथेचे मूल्य तिला मिळणारी किंमत नसते, तर ती मागे सोडू शकणारे वर्तन असते.

II. उपसंहार

संहिता कधीही आपले नाव लिहीत नाही. तरीही तुम्ही करत असलेल्या प्रत्येक निवडीवर ती स्वाक्षरी करते.

III. लेखकाचे पान

हे काम कोणीही सांगून केलेले नाही.

ते विकले गेलेले नाही.

ते व्यावसायिक हेतूने केलेले नाही.

ते आत्मज्ञानाचे मूल्य, मानवी स्वभाव, आणि कोणतेही निदान पूर्णपणे नाव देऊ शकत नाही अशा मनाच्या शांत रचनेची साक्ष देण्यासाठी लिहिले गेले.

मागितलेले एकमेव शुल्क म्हणजे एक प्रतीकात्मक डॉलर — कामाची किंमत म्हणून नव्हे, तर निरीक्षण, प्रामाणिकपणा आणि काळजी यांच्या संस्कृतीप्रति असलेल्या सामायिक बांधिलकीची साक्ष

म्हणून.

Ferdinando